

פרשת שמיני

זאת החיה אשר תאכלו (יא, ב)

בתורה מבוארים סימנים ברורים מהי בהמה אסורה ומהי בהמה מותרת. לעומת זאת בעופות לא מנתה התורה סימנים, אלא התורה מנתה כ"ד מיני עופות טמאים, ומלבדם כל העופות טהורים. אלא שכיום אין לנו יודעים את זהותם של כל הכ"ד.

על אף שבתורה אין סימנים לעוף טמא, חז"ל במס' חולין נותנים סימנים כיצד נדע מהו עוף טמא, כמבואר בחולין נט ע"א במשנה וכן בדף סא ע"א (ולמשל, אחד מהסימנים הוא, שאין עוף טהור דורס, ולכן "כל הדורס טמא". ועיין ובתוס' דף סא ע"א ד"ה כל, שהקשו, הרי אין מספר לעופות הטהורים, ואיך ידעו חז"ל שבכל העופות הטהורים אין אחד שהוא דורס? ותירצו, שמא קבלה הייתה מימות נח, שהקריב מכל עוף טהור, ובדק את כולם ומסר לדורות שאין עוף טהור דורס).

אמנם, על אף סימנים אלה, נפסקה הלכה בשו"ע יו"ד סימן פב סעיף ב, שאין לאכול עוף א"כ יש לגביו מסורת שהוא טהור, כי לולא המסורת, אנו חוששים שמדובר בעוף דורס, רק שלא ראינוהו דורס (ברגע שעוף הוא עוף דורס, זהו סימן טומאה מוחלט, ולא יועילו סימנים אחרים). וכך מדגיש הרמ"א שם בסעיף ג, שכך נהגו ואין לשנות.

לגבי מה שביארנו שאין אוכלים עוף א"כ יש מסורת שהוא טהור, בפשטות דין זה נאמר דווקא בעוף, שהתורה לא מסרה בו סימנים. ואילו בבהמה ישנם סימנים ברורים ולמה לי מסורת. אלא שהש"ך בסימן פ" סק"א, כותב כבדרך אגב ביחס לחיה טהורה, שאנו אוכלים אותה על פי מסורת, כמו שיבואר להלן לגבי עוף. ממילים אלו דייק החכמת אדם בכלל ל"ה, שלא רק בעופות נצרכת מסורת אלא גם בחיה, הדין הוא שאינה נאכלת א"כ יש מסורת שהיא טהורה, ולא די שרואים בה סימני טהרה! אמנם הפרי מגדים חולק וסובר שכל דברי הש"ך שצריכים מסורת, נאמרו רק בנוגע לדין מסוים של אכילת החלב (בציר"י), דהיינו - הדין הוא כידוע שחלב חיה מותר, ואילו חלב בהמה אסור, והואיל ואין לנו יודעים במדויק מה גדר ההבדל בין חיה לבהמה, לכן בעניין זה נזקקים אנו למסורת, וזו כוונת הש"ך.

אלא שהחזון איש פסק כחכמת אדם, ומכוח כך מנע את הבאת מין ה"זבו" לארץ ישראל (בימי קום המדינה), מאחר שאין לגביו מסורת. ודברים אלו הם הבסיס לכל דיון ה"זבו" שהתפתח בשנים האחרונות.

*

ואת החזיר- מובא באור החיים שלעתיד לבוא יהיה החזיר מעלה גרה ויהיה טהור. ועיין בתורה תמימה שתמה עליו מניין לו חידוש זה, ודן בדבריו ודוחה אותם.

*

כל אשר לו סנפיר וקשקשת- במסכת נדה דף נא ע"ב מבואר, שכל שיש לו קשקשים, יש לו גם סנפירים. ומכאן מקשה הגמ', שהתורה יכולה הייתה להסתפק בסימן הקשקשת לבד (שהרי אם יש לו קשקשת, יש לו כאמור גם סנפיר). הגמ' עונה על כך, שהסיבה לכך שהתורה ציינה את הסנפיר, היא "להגדיל תורה ולהאדיר". ותשובה זו טעונה ביאור.

הרב קוק (באגרות הראי"ה אגרת קג) מבאר תשובה זו של הגמ' כך: אילו התורה הייתה רק ספר כללים טכני, די היה לציון את סימן הקשקשת, שהרי כאמור כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, וכבר אין צורך לבדוק את הסנפיר. אך התורה רצתה גם ללמדנו ידיעה עקרונית (אף אם אין לה ערך מעשי), והיא, שהטרה נגרמת לא רק מכוח הקשקשת אלא גם מכוח הסנפיר (ולכן צוין הסנפיר). ועל אף שכאמור מבחינה מעשית אין לנו צורך בידיעה זו (כי תמיד כשיש קשקשת יש סנפיר, ודי לבדוק את קיום הקשקשת), מדרך התורה ללמדנו גם ידיעות מופשטות ועקרוניות, אף אם אינן נוגעות למעשה (וזהו

פרשת שמיני

"להגדיל תורה ולהאדיר", וזו אם כן כוונת הגמ'.

"נלע"ד דהפירוש הוא, דעניני ידיעות נמצאים הרבה בתורה שאין בהם הלכה, ויפה שיחתן של עבדי אבות וכו', ואם כן, אם היה כתוב קשקשת, הייתי אומר שכח הטהרה מונח בקשקשת לבד, ובסנפיר לא משכח טהרה, כתב רחמנא סנפיר, להודיענו הידיעה המופשטת, שכח הטהרה מונח בשניהם".

ועוד ממשיך הרב קוק: "וממילא ידענו, שאין הסימנים עניינים הסכמיים, אלא שבהם מונחת הטהרה...". כלומר, שממה שציינה התורה "סנפיר" למדנו גם ידיעה עקרונית נוספת, שהסימנים אינם רק "עדות חיצונית" לטהרה (שהקב"ה נטע אותה בבעלי החיים הטהורים כדי שנדע שהם טהורים), אלא יש קשר מהותי בין הסימנים לטהרה, והטהרה מוגדרת על ידי מציאות הסימנים (כי אם הסימנים היו רק בגדר "הדרכה מעשית" ותו לא, שוב חוזרת השאלה שניתן היה לציין את הקשקשת בלבד).

ונראה שזוהי ממש כוונת הריטב"א שם בסוגיה, עיין שם.

[לפי כל האמור ניתן אולי ליישב שאלה ידועה- כמבואר לעיל, היו לחכמים סימנים בעופות, ומדוע אם כן לא מנתה אותם התורה? ועוד קשה, שגם ביחס לחיה ובהמה מבואר שם בגמ' בחולין שיש סימנים מובהקים נוספים מעבר למה שמנתה התורה (למשל, "כל שאין לו שיניים למעלה", עיין שם). ואם כן, מדוע לא מנתה אותם התורה? לפי האמור ניתן ליישב, שהתורה מונה רק סימנים שיש קשר מהותי בינם לבין הטהרה, אך הסימנים שנוספו בחז"ל הם סימנים "מעשיים" בלבד, ואים סימנים שיש קשר מהותי בינם לבין הטהרה].

*

השל"ה בספרו עשרה מאמרות, מבאר את הגמ' שם על דרך דרש: תלמידי חכמים נמשלו לדגים (עיין להלן). סנפיריו של הדג מאפשרים לדג להתקדם ולשוט, ואילו הקשקשת, מטרתה לשמור עליו. גם טהרתו של ת"ח, בנויה משני יסודות, האחד, יכולת השימור של מה שקיבל מרביותו, והשני, היכולת להתקדם ולהתפתח, וזו היא אם כן כוונת הגמ' שהסנפיר הוא "להגדיל תורה ולהאדיר". ובלשון השל"ה:

"הנה תלמידי חכמים נמשלו לדגים הפרים ורבים, ואמרו בחגיגה, על הפסוק 'כמסמרות נטועים', מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים. והעוסקים בסודות התורה צוללים במים אדירים ועמוקים והם קדושים וטהורים כמותם. ותנן, 'קשקשים הם הקבועים בו, וסנפיר הפורח בהן', ועתה אפרש הסוד- הקבועין רומז על מה שקיבל מרבו והוא בחינת חכמה, וסנפיר אשר מתפשט בהם בחינת בינה שהיא שכל המוליד ובזה יגדיל תורה".

*

להבדיל בין הטמא ובין הטהור, ובין החיה הנאכלת לבין החיה אשר לא תיאכל- בתחילת הפסוק, הטמא קודם לטהור ("בין הטמא ובין הטהור"), ואם כן למה בהמשך הפסוק, הטהור קודם לטמא ("בין החיה הנאכלת לבין החיה אשר לא תיאכל?") ועוד, הרי הדרך לסיים בדבר טוב, ולמה הפך הכתוב את הסדר וסיים ב"החיה אשר לא תיאכל", שהיא מהמין הטמא?

שמעתי תירוץ ע"פ הגרעק"א, שבפסוק זה יש רמז לאמור בגמ' ביומא (דף פב ע"ב ודף פג ע"א). שם בגמ' מבואר, שמעוברת שמתאוה לאכול ביוה"כ, לוחשים לה שיוה"כ היום, ואם הדבר אינו מועיל, יכולה לאכול. וממשיכה הגמ', שאשה אחת שמעה ללחש והתגברה ולא אכלה, ויצא ממנה ר' יוחנן, אך אשה אחרת שאכלה, יצא ממנה רשע (שבתאי אוצר פירות).

ולכל זה רומז הפסוק: הפסוק שואל "להבדיל בין הטמא ובין הטהור", מה שורש ההבדל בין אדם טמא

פרשת שמיני

לאדם טהור, ועל כך הוא עונה "בין החיה (=יולדת, הקרויה בלשון התורה 'חיה') הנאכלת, לבין החיה אשר לא תיאכל (כלומר בין המעוברת האוכלת ביה"כ לבין המעוברת שאינה אוכלת)". ולפי זה שתי השאלות שהקשינו לעיל מתורצות היטב כמין חומר...